



Budapesti Levéltári Mozaikok

2020/Különkiadás

DOI: [10.56045/BLM.2020.ksz](https://doi.org/10.56045/BLM.2020.ksz)

ISSN: 2939-6921

URL: <http://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2021/12/10/leveltari-mozaikok-kulonkiadas/>

SIMON KATALIN – V. LÁSZLÓ ZSÓFIA

Az 1831-es kolerajárvány Pest–Budán

A régmúlt idők járványai közül az 1831-es kolerajárványt állítja középpontba a cikk. Az addig nem ismert betegség új kihívások elé állította az orvosokat, a hatóságokat, a társadalmat. A cikk a betegség Magyarországra kerülését, a társadalmi feszültségeket okozó korlátozó intézkedéseket, az ezek nyomán szervezett megmozdulásokat ismerteti Pesten és Budán. Az 1821–1833 közötti időszak népességmozgalmi adataival érzékelteti a betegség hatását anyakönyvi bejegyzések alapján.

Kulcsszavak: *járvány, kolera, 1831, betegség, orvostudomány, járványügyi intézkedések*

Akárcsak napjainkban a koronavírus, 1831-ben egy addig ismeretlen betegség söpört végig Európán, amely új kihívások elé állította az orvosokat, a hatóságokat és az egész társadalmat. Az újonnan megjelent betegség, a kolera nem okozott ugyan a középkori pestisjárványokéhoz hasonló pusztítást, de az ismeretlentől való félelem, a gyógyítás céljából és a betegség továbbterjedése ellen tett intézkedések komoly társadalmi feszültségeket hoztak felszínre, részben ezért igyekeztek a járvány kitörését helyenként eltitkolni. Ugyanakkor a korabeli, tüneteken alapuló orvosi diagnosztika sem könnyítette meg a betegség felismerését.¹



1. kép. Auguste Raffet: A kolera allegóriája (metszet, [Wellcome Library no. 5397i](#))

Az Indiában, a Gangesz és Indus torkolatvidékén évszázadok óta jelen levő kolerát a *vibrio cholerae* baktérium okozza, amelyet valószínűleg az orosz katonaság juttatott el Európába az 1830–1831-es lengyel felkelés leverése során. A betegség nagyon rövid lappangási idő után, erős hányással és hasmenéssel jelentkezik, aminek következtében a betegek jelentős része néhány napon, időnként néhány órán belül meghal. Ahogy a betegséget hazánkban elsők között leíró Schuster János, a pesti orvosi kar orvosa és vegyészprofesszora fogalmazott [az Orvosi Tár hasábjain](#): „Tüneteményei pedig következők: erőszakos hányás és hasmenés, a' gyomornak és belrészeknek fájdalma, a' hasnak és ismét belrészeknek fölpöffedése, nagy étékundor (anorexia) és szomj. Az érverés sebes, nem ritkán csökkent és egyenetlen. Forróság és szorongatások közt a' bőrön veríték tör-ki. A' végtagok elhidegülnek: a' kezek és lábak görcsösen húzódnak össze. [...] A' halál 24 óra alatt is beköszönt.” A kortárs orvosok számára nem volt egyértelmű, hogy a kolera járványos kór vagy sem, azonban szinte a kezdetektől feltűnt nekik, hogy vízközelben és a szegények körében könnyebben terjed, s Buda esetében is

¹ A cikk az alábbi tanulmány alapján készült: [V. László Zsófia: Az 1831-es kolerajárvány a Tabánban. Demográfiai vizsgálat a Tabáni Katolikus Plébánia anyakönyvei alapján. In Korall, 2009. 37. sz. 98–115. p.](#)

Alajost nevezték ki királyi biztosnak.³ Július elején az orvosokat is kinevezték az egyes budai városrészekbe: a Tabánba például Ignaz Loebli⁴ orvos-, illetve Friedrich Straub⁵ orvos- és sebészdoktor, valamint Matthias Devits⁶ és Joseph Rosendorfsky⁷ kirurgusok kerültek,⁸ akikhez pár nappal később Jakob Eisinger (helyesebben Aizinger)⁹ és Leonhard Cohn¹⁰ seborvosok csatlakoztak, a megbízott orvosi személyzet kiválasztásánál ügyeltek azoknak az egyes városrészekben területileg egyenletes megoszlására.¹¹ A körzet egészségügyi biztosai – Ignátóvits János és Saarosy András szenátorok valamint Farkass Károly jegyző – pedig július 13-án megküldték a városrész határainak őrzésével megbízott kapitányok nevét is Mednyánszkyknak. Kirics Dávid 99, Tyry János 98, Semmelweis József – Semmelweis Ignác édesapja – pedig 97 fős őrség felett rendelkezett.¹² Buda felkészült a járvány elleni küzdelemre.



3. kép. Semmelweis József fűszerkereskedő otthona (ma I. Apród utca 1–3., (Semmelweis Orvostörténeti Múzeum)

³ Kiss Ákos: Az 1831 évi kolerajárvány Pest megyében. In: *Orvostörténeti Közlemények* 1965. 35. sz. 25–30.p.; B. Lukács Ágnes: Az 1831–32. évi magyarországi kolerajárvány néhány jellegzetessége. In: *Orvostörténeti Tanulmányok* 1966. 40. sz. 75. p.

⁴ Ignaz Loebli (1799–1861) 1829-ben szerzett orvostudományi képesítést Bécsben, tehát nem sokkal a járvány előtt. 1840-ben a pesti orvosi kar és a Budapesti Királyi Orvosegyesület rendes tagja. A Várban lakott, az Úri utcában. Magyarországi Orvosrend névsora 1840-re. Kiadták: Bugát Pál – Flór Ferenc. Pest, 1840. 65., Simon Katalin: A Budapesti Királyi Orvosegyesület a kezdetektől a forradalomig. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából* 38. sz., 2013. 155. p.

⁵ Friedrich Straub 1809-ben végzett a Pesti Egyetemen orvos- és sebészdoktorként, a pesti orvosi kar rendes tagja, 1840-ben Buda város tiszteletbeli főorvosa a Tabánban. *Orvosrend...* 1840. 60., Hőgyes Endre: *Emlékkönyv a Budapesti Királyi Magyar Tudomány Egyetem Orvosi Karának múltjáról és jelenéről*. Budapest, 1896. 263. p.

⁶ Matthias Devits (1765–1840 előtt) tabáni katolikus rác sebészmester. 1791-ben kapott sebészmesteri képesítést Pesten, [Budán 1827-ben szerzett polgárjogot](#).

⁷ Joseph Rosendorfsky (1791 körül–1835) Pesten szerzett sebészmesteri képesítést 1812-ben. Már apja, Anton is sebészként szolgált a Tabánban. A család háza a Duna partján, a Gellért fürdő helyén egykor állt Sáros fürdő közelében volt, amelyet Joseph apja a 18. század végén még a várostól bérelt. A fiú, [Joseph végrendeletében már nemesként szerepel](#). Semmelweis Egyetem Levéltára, Promotiós kötetek (1/f), 2. kötet, Simon Katalin: Buda II. kötet (1686-1848). *Magyar Várostörténeti Atlasz* 5. Budapest, 2017. 91. p.

⁸ 1831. július [4-ei] rendőri utasítás. In: BFL IV. 1002. uu. 63. d. Buda Város Tanácsának irati. Miscellanea. Tárgyi iratok. Kolerajárvány iratai, 1831–1833.

⁹ Jacob Aizinger (1764–1840 után) a járvány idején a kirendelt orvosi személyzet idősebb tagjai közé tartozott. 1791-ben szerzett seborvosi oklevelet Pesten. 1840-ben még a Tabánban praktizált, a Fő utca 614. sz. alatt. Semmelweis Egyetem Levéltára, Promotiós kötetek (1/f), 2. kötet 487. old., *Orvosrend...* 1840. 68.

¹⁰ Leonhard Cohn izraelita seb- és fogorvos a Tabánban. A kolerajárványt követően a rácvárosi izraelita gyermekek számára alapított elemi iskolát és kisdudóvót az Aranykéz utcában. *Orvosrend...*, 1840. 49., Simon 2017. 95. p. és 97. p.

¹¹ Köffinger Pál tisztiorvos 1831. július 14-ei levele. In: BFL IV. 1002. uu. 63. d.

¹² A Tabán politikai biztosainak levele Mednyánszky Alajoshoz, 1831. júl. 13. In: BFL IV. 1002. uu. 63. d.

A korlátozó intézkedések azonban komoly feszültségeket keltettek. Július 16-án Pest körül őrvonalat hoztak létre a város és vidék közötti közlekedés beszüntetésére, a dunai hajóhíd lezárásával pedig megszűnt a kapcsolat Buda és Pest között, emiatt a korábban kezdődő nyári szünetre nem tudtak a Dunántúlra hazatérni Pestről az egyetemi diákok. A felháborodott hallgatók a Kerepesi úti Fehér Hattyú fogadó kávéházában kezdtek szervezkedni, és másnap, 17-én hajnalban az egyetemi zászló alatt a hajóhídhöz vonultak, hogy megpróbálják az átjutást, amit végül engedélyeztek is nekik. A feldühödött csapathoz azonban ekkorra azonban már sokan csatlakoztak és városszerte rombolni, fosztogatni kezdtek. A lázongást végül katonai erővel fékezték meg, ami több halálos áldozattal járt. A *Magyar Kurir* eképpen tudósított az eseményekről:

„Jul. 15 és 16 dikán semmiféle Cholera gyanús eset nem adta többé magát elő Pestvárosában. Ebből a' lett, hogy az a' vélekedés, mintha az ottani hirtelen lett megbetegedéseket és halálozásokat nem a' napkeleti Cholera'nak kellene tulajdonítani óráról órára mind inkább közönségessé lett. A' fő Oskolabeli tanuló Ifjak, éppen ekkor elbotsáttatván, midőn látnák, hogy a' hídon állal nem mehetnek, 17-dikben reggel nagyszámmal öszvegyülekeztek, hogy a' városi Tisztviselőségtől jó egészségbeli állapotjok felől a' haza utazásra megkívántató úti bizonyosság leveleket nyerhessenek, 's midőn ezeket meg nem nyerhetnék, ezek az elámítottak, — kikhez (éppen vasárnap lévén) nagy számú újságon kapó 's henyélő emberek tsatolták magokat, — a' Duna hídjához mentek, hogy az általmenést megpróbálják. Minthogy — a' mint említünk — 15 és 16-dikban újabb betegségi esetek Pesten nem tapasztaltattak, azt végezte volt már a' Tisztviselőség, hogy Pest és Buda között a' közösülést ismét helyre állítsa, 's ezt megértvén a' Tanuló' Ifjúság nagyobb részént letsendesedett és eloszlott. — De a' heverőknek a' nép seprejéből öszvetódult 's már fellovalt seregét nem lehetett többé az elkezdett kártékony kitsapongásokban meggátolni. A' közönség és magánosok több épületeinek ablakai kövekkel béverettek, a' Cholera tekintetéből gyanús házak, mellyek körül kerítették, az elzárás alól felszabadítottak, némelly bormérő házak kiraboltattak, 's ezután a' boritaltól nekihevült csoport kiment a' város körén kívül felállított Contumatz [járvány] épülethez, 's azt széljel verte. Az alatt, míg ezek történtek, a' Vármegye és Város Tisztviselősége a' Katonai Karhoz folyamodott, hogy az fegyveres erővel vetné közbe magát a' rendnek és tsendességnek foganosabb módon lehető helyre állításában. [...] Minekutánna közülök heten halva maradtak 's többen megsebesítettek, a' többiek hirtelen széllyel oszlottak. A' tsendesség ezen szempillantattól fogva helyre állott.”¹³

¹³ *Magyar Kurir* 45. évf. 8. sz. (1831. júl. 26.) 63–64. p., az esetet ld. még Palugyay Imre: Buda–Pest szabad királyi városok leírása. Pest, 1852. 309–313. p. A szövegben szereplő *Contumatz épület* a három járványkórház egyike. Az incidens során hatan hunytak el, tizenhárman megsebesültek, az elfogottakat a vármegye, a város és az egyetem képviselőiből alakult bíróság ítélte el. Pest város Tanácsa az utak lezárásáról: [BFL, Pest Város Tanácsának iratai, Tanácsülési jegyzőkönyvek \(IV.1202.a\) 217. kötet 114.](#)



4. kép. A hajóhid pesti hídfője 1837 körül (BFL XV.16.d.241/cop3, részlet)

A kolera hivatalosan 1831. június 13-án érte el az országot, a legtöbb áldozatát szeptemberben szedte, majd lassan enyhülni kezdett, de helyenként még a következő évre is áthúzódott. A járvány áldozatainak száma országosan 230 000 fő volt, ami a lakosság csaknem 3%-át jelentette. Pesten 1831. július 14-én, Budán másnap, július 15-én regisztrálták a kolera megjelenését, és a hivatalos jelentések szerint „csupán” néhány hónapig tartott: Budáról szeptember 24-én, Pestről október 6-án jelentették az utolsó esetet. Annál nagyobb volt azonban a pusztítása: Buda körülbelül 30 ezer lakosából 1837-en fertőzöttek meg, akik közül 831-en meghaltak. Ez körülbelül megegyezett az országos halálozási aránnyal, amely 44% volt. A 63 ezer fős Pesten viszont még több áldozattal járt a kór: a 2459 beteg 62%-a, 1539 ember meghalt.¹⁴

Város	Első (hivatalos) eset	A járvány vége	Betegszám	Felépült	Elhunyt
Buda	július 15.	szeptember 24.	1837	1006	831
Pest	július 14.	október 6.	2459	920	1539

Pest–Buda hivatalos statisztikája az 1831. év kolerajárványról¹⁵

A Vegyes Bizottságnak küldött adatokról azonban tudni kell, hogy a betegség állásáról szóló első számszerű jelentés csak a július 26-ai állapotokat tükrözi, a jelentés egységes, táblázatos formája pedig – a hivatali utasításoknak megfelelően – augusztus közepétől jelent meg.¹⁶ Ekkor határozták meg először a járvány kitörésének dátumát is. Valószínű tehát, hogy a halottak számának megnövekedéséből és a betegség tüneteinek leírásából utólag állapították meg a járvány kezdetét, ami általános gyakorlat lehetett.

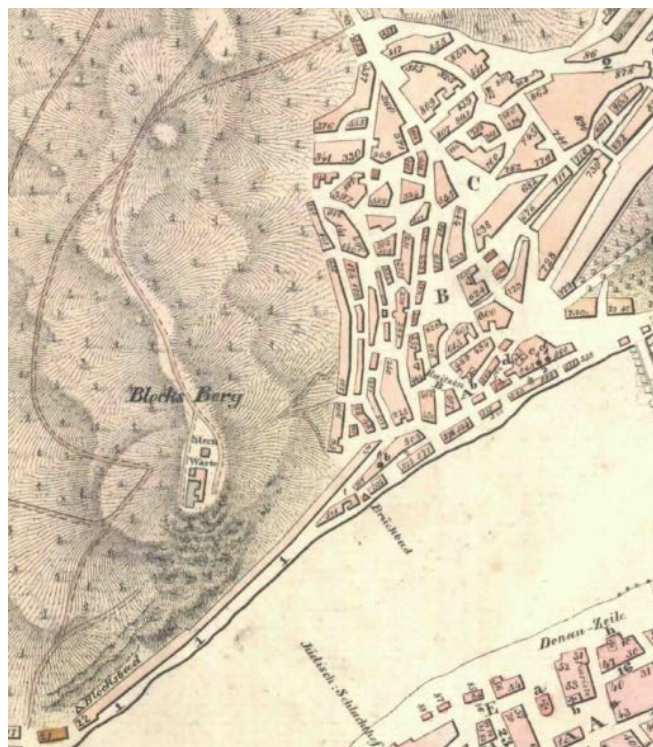
A betegség a sűrűn lakott területeken, a rossz körülmények között élő városi szegénység körében végezte a legnagyobb pusztítást. Ilyen terület volt a budai Tabán vagy más néven

¹⁴ *Magyar Kurir* 45. évf. 36. sz. (1831. nov. 1.) 294. p.

¹⁵ Linzbauer, Franciscus Xaver: Codex sanitario-medicinalis Hungariae. III. Sectio 4. Budae, 1861. 389., Fényes Elek: Magyarországnak, s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. II. kötet, Pest, 1837. 386. p.

¹⁶ Linzbauer 1861. 162–167. p.

Rácváros, amely Fényes Elek szerint „*legrégibb része Budának [...] Ezen külváros mindenik közt házra legnépesebb, 's nagy része a' sz. Gellérthegye meredek oldalát borítja.*”¹⁷ A Víziváros után ez volt Buda második legnépesebb külvárosa, amelynek közvetlen a kolerajárvány előtt készített összeírás szerint 4768 római katolikus, 559 görögkeleti, 238 zsidó 64 evangélikus, 59 református lakója volt.¹⁸ A népsűrűség mellett további fontos orvosi megfigyelés volt, hogy a magasabban fekvő, szellősebb – és tisztább – területeken kevésbé szedett áldozatokat az epemirigy.



5. kép. A Tabán 1830-ban (részlet, [BFL XV.16.d.241 Nr. 6.](#))

Pest legnépszerűbb gyakorló orvosa, Eckstein Frigyes (1803–1859) részletes elemzésében a két testvérváros viszonyaira kitérve szintén felfigyelt arra, hogy az alacsonyabban fekvő, vízközeli városrészek, így Pesten a Ferencváros, Terézváros és az ún. Dunasor lakói között szedett több áldozatot a betegség, s nem a Belvárosban, Budán pedig a Tabánban és a Vízivárosban, s nem a Várban és a Krisztinavárosban. A Tabán és Krisztinaváros közti különbséget az alábbi módon indokolta:

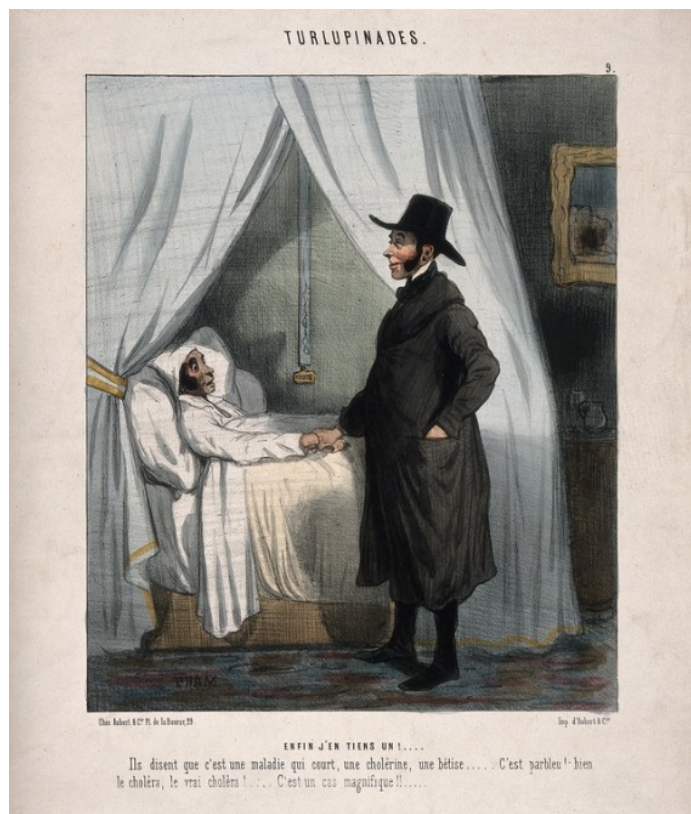
„Igaz hogy a' Tabánnak a' Sz-Gellérd' oldalán levő része magasabban fekszik mint a' Krisztina' városa, sőt egy utcája olly magosan mint maga a' vár. De a' Krisztina városa tele van kertekkel, utcái tágasabbak, házai többnyire téresek és tisztábbak, 's lakói nem olly szegények; a' vár pedig felette tiszta és száraz, a' szellő minden irányban járja, semmi effluviomokat [kifolyás] pangani nem hágy, 's lakói magokat jól bírják. Ellenben a' Sz. Gellérd' oldalán fekvő utcái a' Tabánnak 's a' házak' udvarai tisztátlanok, a' szobák alacsonyok, szorosok, ritkán vannak kipallózva; az emberek felette szegények 's a' mi különös tekintet érdemel,

¹⁷ Fényes 1837. 363. p.

¹⁸ Uo.

mindenkor – friss víz nélkül szűkölködnek; de maga a' hegy is melly magos fal gyanánt emelkedik-fel hátúlok dél felé, kedvez az effluviumok' némi nemű pangásának.”¹⁹ „Budán először is a' Tabán szenvedett leginkább, Pesten is azon külvárosok, mellyekben az emberek számosan 's kiseded, tisztátalan szobákban laknak.”²⁰

Pontos megfigyelései azért is különösen figyelemre méltóak, mert a járvány jellemzőiről, terjedésének módjáról még sokáig vita folyt, olyannyira hogy egyesek a járványügyi intézkedéseket is hatástalanoknak és feleslegesnek tartották. A betegség kórokozóját pedig csak 1884-ben határozta meg Robert Koch.



6. kép. Egy orvos elégedetten diagnosztizál egy kolerás beteget (karikatúra, 1845, [Wellcome Library](#))

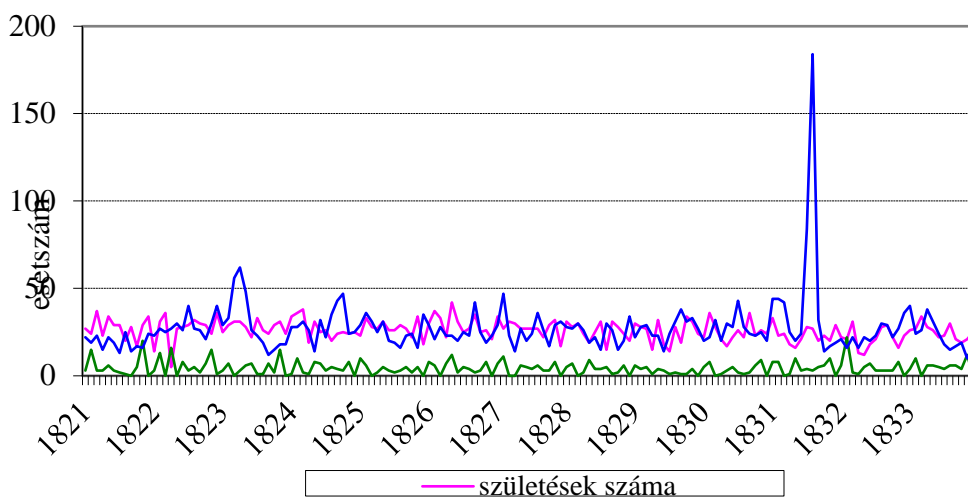
A továbbiakban a tabáni katolikus plébánia halotti anyakönyvi bejegyzései alapján mutatjuk be az 1831-es járvány demográfiai hatásait, illetve az adatok bizonytalanságait. Az anyakönyvek szerint a járvány idején e felekezet tagjai közül összesen 48-an haltak meg a Tabánban kolerában. Az első áldozatot 1831. augusztus 11-én regisztrálták, az utolsót pedig 1833. március 20-án. A pusztítás természetesen nem volt folyamatos ez alatt a hosszú idő alatt, voltak lappangási időszakok is. Mint látható, a tabáni anyakönyvekbe csak egy hónappal a kór budai megjelenését követően jegyezték fel az első kolerás halálesetet, viszont még másfél évvel a járvány „hivatalos vége” után is előfordult szórványosan a betegség. A járvány idejével kapcsolatos eltérések mellett gyanúsán alacsony a kolerában elhunytak száma is. Figyelemre

¹⁹ Eckstein Friderik: A' járványos cholera' okai, különös tekintettel annak eredetére Pesten. In: *Orvosi Tár* 1. évf. (1831) Nyolcadik füzet. 153–154. p.

²⁰ Uo. 161. p.

méltó az is, hogy a Tabánban a halálozás mértéke már júliusban megnőtt az átlaghoz képest, holott az első kolerás esetet csak augusztus 11-én jegyezték be az anyakönyvbe, körülbelül akkor, amikor a vegyes bizottságnak küldött statisztikák is egységessé és pontosabbakká váltak.

Az 1821–1833 közötti időszak népességmozgalmi adatai jól érzékeltetik a betegség hatását. Míg a kolerát megelőző tíz év halálozási átlaga 314, a kolerát követő tíz évé pedig 304 volt, 1831-ben 549 halálesetet jegyeztek fel, vagyis a korábbinál 75 %-kal, a későbbinél 80 %-kal többet. A halálozási görbe nagyon határozottan kimutatja a járványos időszakot. A kolerát megelőző tíz évben az egy hónapra eső halálozások száma a katolikusok között átlagosan 26 volt, 1831 júliusában viszont hirtelen több mint háromszorosára, augusztusában több mint hétszerezére nőtt. Szeptemberben még valamivel többen haltak meg a megszokottnál, majd a következő augusztusig az átlagos alá csökkent az elhunytak száma. A járvány tehát az „előhalálozás” folyamatát segítette elő azzal, hogy hirtelen, nagyon rövid idő leforgása alatt pusztította el a kevésbé ellenálló szervezetűeket. A július–augusztusi halálozási csúcs azért is feltűnő, mert a 18–19. században egy éven belül általában tavasszal szokott magas lenni az elhunytak száma, amelyet egy nyári visszaesés követ.



A Tabáni Katolikus Plébánia népmozgalmi adatai, 1821–1833

Ezek az adatok arra utalnak, hogy a kolerajárvány már júliusban megjelent a Tabánban is, de az anyakönyvekbe még más néven jegyezték be. Ezt támasztja alá, hogy a kolerát tünetei alapján (hasmenés, hányás, görcsök) könnyen össze lehetett téveszteni más emésztőszervi betegségekkel, így nem csoda, ha a halotti anyakönyveket vezető, orvosilag képzetlen papok nem feltétlenül a megfelelő betegséget jegyezték fel a halál okaként. A tabáni anyakönyvekben a kolerás bejegyzések megjelenése előtt feltűnően sok esetben a belek felfúvódását (*gangrena intestinorum*, korabeli magyar szóval *bélfene*) nevezték meg a halál okaként. Lenhossek Mihály országos főorvos arra hívta fel a figyelmet, hogy ugyanebben az időszakban jellemző a sokkal enyhébb lefolyású „*epéshányásos hasmenet*”, amit csak a tapasztalt orvosok tudnak csak megkülönböztetni a kolerától, Pesten pedig egy július 13-án elhunyt kocsi tartottak a kolera első helyi áldozatának, de később kiderült, hogy három nappal korábban egy huszár ugyancsak kolerában hunyt el.²¹

²¹ Eckstein Friderik: A 'járványos cholera' okai, különös tekintettel annak eredetére Pesten. In: *Orvosi Tár* 1. évf. (1831) Nyolcadik füzet. 154.; [Magyar Kurir](#) 45. évf. 12. sz. (1831. aug. 9.) 100. p.



7. kép. Halotyszállítás egy olasz városban az 1832-es kolerajárvány idején
([Wellcome Library no. 18024i](#))

A születések számában is érezhető volt a járvány hatása, bár nem olyan drasztikus mértékben, mint a halálozásoknál. 1832-ben 10%-kal kevesebb csecsemő született, mint az előző évben, 1833-ban azonban már közel annyi gyermek jött világra, mint a járvány előtt. A születések és halálozások adatainak összevetése azonban újra megmutatja a járvány sokkoló hatását. Míg más években nagyjából megegyezett ez a két szám, 1831-ben kétszer annyi haláleset történt, mint ahány kisgyermek született.

A kolera a házasságkötések számában – az egyéb járványokkal ellentétben – nem okozott törést. Júliusban még több, augusztusban pedig ugyanannyi frigy kötött, mint a korábbi évek hasonló időszakában. Amikor azonban a járvány ereje alábbhagyott, még inkább megnőtt a házasságkötési kedv, ami a következő év februárjában érte el csúcsát: a katolikus felekezet tagjai között a korábbi 8–9 helyett 22 pár fogadott örök hűséget egymásnak, akik részben a betegség miatt elhalasztott esküvőjüket pótolták, részben a kolera miatt megözvegyülve kényszerültek új társ választására. Az adatok azt mutatják, hogy a betegség leginkább a 7 év alatti gyerekek, illetve az életük delén járó és idősebb emberek közül szedte a legtöbb áldozatát, ahogy ezt az Orvosi Tárból is olvashatjuk: „*Öregeket, gyermekeket könnyen megkap a cholera; úgy beteges embereket is, kivált kik tüdősorvadásban szenvednek; végre azokat, kik vizek körül laknak...*”²²

²² Orvosi Tárból 1. évf. (1831) Hetedik füzet 93.

A járvány folyamatosan témát adott a nyilvánosság tereként egyre jelentősebbé váló sajtónak is. A korabeli lapok, többek között a *Magyar Kurir*, a *Hazai 's Külföldi Tudósítások* és az *Erdélyi Híradó*, rendszeresen tájékoztattak a kolera külföldi és hazai terjedéséről, az áldozatok számáról, a korlátozásokról és a lehetséges gyógymódokról, ahogyan a veszélyes praktikákra és álhírekre is felhívták az olvasóközönség figyelmét. Olykor viszont maguk is a téveszmék terjesztésének terepévé váltak. A Magyar Kurir például egyaránt közzétette Lenhossék Mihály országos főorvos 23 pontba foglalt „oktatását” a kolera megelőzéséről és kezeléséről, illetve egy vidéki pap szkeptikus megjegyzését a kór ragályos voltáról és beszámolóját hánytatással való sikeres gyógykezeléseiről.²³ Így a járvány kapcsán a sajtó tájékoztató és véleményformáló szerepének 19. századi alakulása is megfigyelhetővé válik.

Impresszum
Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3-5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin
Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternováczi Bálint, Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3-5.; 1554 Budapest, Pf. 41.
e-mail: mozaikok@bparchiv.hu

ISSN: 2939-6921

²³ [Magyar Kurir 45. évf. 1831. aug. 9. \(12. sz.\) 95-100., Uo.; 1831. aug. 16. \(14. sz.\) 115-116. p.](#)